

Jistě je tomu tak. Smířit
není tak těžké, těžší by bylo
útvary drobné, všední a nená-
pokládat div ne v suterénu –
kázat nenechají. A zvláště už
skrovné. Pro nás se ale hospo-
groteskou – abychom koneč-
nost básník, ba že své příležitosti
další pěknou hospodskou historiku.

Zaříkadla

Docela jistě znáte tu pohádku o drakovi, kterého nikdo nemohl zahu-
bit – jakmile mu totiž někdo usekl hlavu, ihned mu místo té jedné hlavy
narostly dvě nové. Rytíř, který se dal s tím drakem do boje, byl pocho-
pitelně čím dál zoufalejší a čím dál víc bez vyhlídek. Ať dělal, co dělal,
každým svým zásahem draka jen posiloval. V pohádce to nakonec ovšem
dopadlo dobře – existovalo totiž kouzlo, které draka přece jen zmo-
hlo a odklidilo ze světa.

Ten pohádkový drak není nějaký nesmyslný výmysl, draci toho druhu
pravděpodobně existují. Člověk je aspoň ochoten věřit, že existují, když
si nad nějakou zdánlivě prostou věcí začne klást otázky. Položí si třeba
tak jednoduchou otázku, jako: Co je to poezie? A pohádkový drak už
je tady. První odpověď setne první hlavu, ale než se člověk vzpamatuje,
drak má místo jedné hlavy dvě, a s každým dalším zásahem, s každou
další odpovědí otázek přibývá, a všechno, co se už už zdálo vyjasněno,
znovu se stává problémem.

Jenomže jakou lstí objevit kouzlo, které by přineslo rozhodnutí? Obá-
vám se, že takové kouzlo není k dispozici, nebylo, není a nebude. Dojít
ke konci se nám nepodaří nikdy, naštěstí ale o to také nejde, protože smy-
sl boje není ve vítězství, nýbrž v zápase samém. Ba smysl není dokonce
ani v odpovědích, je v otázkách. Kolik otázek si položíme, tolikrát na-
vážeme s poezií kontakt. A v tom, především v tom je kouzlo věci.

To slovo kouzlo se nám tu objevilo právem, protože budeme mluvit
o čarování, o zaříkadlech, zaklínadlech a lékovadlech. Budeme mluvit
o tradici slovní magie.

Není tomu tak dávno, co se ještě i u nás zaříkaly nemoci, úrazy, nedu-
hy, a jistě by se i dnes našli lidé, kteří si zapamatovali magické průpovědi-
ky, jak je slyšeli od zaříkačů a zaříkaček.

Asi od polovice minulého století začali tento druh ústní lidové sloves-
nosti studovat naši folkloristé. Nejznámější jsou zápisy Karla Jaromíra
Erbeny, otištěné v Časopise Českého muzea roku 1860. Erben tehdy

Emanuel Fryšta,
Zastrěná tvář poezie.

In: E. F.: Eseje.

Praha, 2013.

Zaříkadla: s. 482
- 490

doprovodil své přesné záznamy textů stručným výkladem, v němž mimo
jiné praví:

„Zaříkadla mají svůj původ v časech pohanských, zakládajíce se na star-
rém domnění, že slovo v úmyslu buď dobročinném, buď zločinném prone-
sené – působí mocí neodolatelnou. – Léčení zaříkadly v Čechách od časů
pohanských po všechna století se pěstovalo. A i nyní, kdežto čary již obecné
přišly v posměch, a věštby jen ve způsobu hry a pro žert od lidí mladých se
provozují – zažehnává ještě v místech odlehlejších podtají mnohá stařena
stříle, škrkavky a jiné nemoci slovy starobylými, jimž se od matky své neb
od babičky bedlivě byla naučila a jimž zase tak bedlivě dceru svou neb jinou
osobu, kterou uzná toho za hodnou, časem i z dobrého zaplacení – vyuči-
ti hledí. Neboť na tom, aby slova žehnací v ničem nebyla změněna, záleží
veškerá moc jejich i dobrý prospěch umění tohoto. Z té příčiny zachovala
se zaříkadla v podání ústním po mnohá staletí bez podstatné proměny.“

Na tomto Erbenově komentáři je pro nás zatím nejdůležitější, že v jeho
době, to jest před více než sto lety, byly různé obřady věštebné už provo-
zovány jen jako hra; nebraly se tedy vážně. Zato však léčení zaříkadly se
v zapadlých místech ještě věřilo, zaříkadla nemocí čili lékovadla se ještě
mnohde pokládala za účinná.

Z šestnácti zaříkadel v nemocech, která Erben otiskl, si některá pře-
čteme.

Tak třeba natažená žila se zaříkávala takto:

*Maso k masu,
kost k kosti,
krev k krvi,
voda k vodě.
Svatý, svatý, svatý – Jáchym, Josef, Anna.*

Podobně jednoduše se zaříkala nádcha. Nad nemocným se říkalo:

*Rozejděte se všechny zlé
podiviny, ostudiny,
nákažliny, uhrančliny,
jako se rozchází můj duch,
ty a ty – vyslovilo se jméno nemocného –
po tvém životě.*

A pak se na nemocného třikrát křížem dechlo.

Ze zaříkadel tohoto druhu bychom nejspíš usoudili, že zaříkání bylo
pro pacienty odjakživa jen primitivním obřadem útěchy, že mohlo příz-
nivě ovlivnit leda okamžitou náladu nemocného. Sám Erben však uvádí